

BIBLIOTECZNY SŁOWNIK

-zbiór przydatnych pojęć
związanych z książką i biblioteką

A

Akapit - wcięcie przy lewym marginesie, wydzielające odrębną część całości treściowej

Akcydens - druk okolicznościowy, użytkowy lub informacyjny (np.: ulotka, kalendarz, instrukcja, program, formularz, bilet, karta pocztowa, prospekt) nie będący książką ani czasopismem

Almanach - rocznik zawierający kalendarium wzbogacone informacjami lub poradami, czasem krótkimi opowiadaniem oraz materiałami o charakterze kronikarskim lub antologia zawierająca materiały z jednej dziedziny sztuki lub nauki, których wspólną cechą jest czas powstawania

Aneks - dodatek, załącznik uzupełniający tekst główny

Anonim - utwór autora, którego nazwiska nie udało się ustalić

Antykwariat - sklep z antykami, np. dziełami sztuki, księgarnia specjalistyczna ze starymi publikacjami

Artykuł - utwór naukowy, publicystyczny, literacki, będący samodzielną częścią większych całości (np. czasopisma, wydawnictwa zbiorowego); z reguły omawia problem, wyprowadza wnioski i uogólnienia, zmierzając do udowodnienia postawionej tezy lub uzasadnienia postulatów. Rodzaje

artykułów: wstępny, redakcyjny, dyskusyjny, polemiczny, okolicznościowy, popularnonaukowy.

Atlas - zbiór map, planszy, tablic, ilustracji, wybranych tematycznie (np. atlas Europy) i wydanych w postaci luźnego kompletu, książki drukowanej lub programu multimedialnego

Autor - twórca dzieła

B

Baza danych - zbiór danych wraz z oprogramowaniem umożliwiającym ich wykorzystanie, przeszukiwanie z uwzględnieniem różnych kryteriów

Beletrystyka - utwory literatury pięknej, głównie powieści, nowele, opowiadania

Bibliofilstwo - zamiłowanie do zbierania książek, kolekcjonowania rzadkich i cennych druków

Bibliografia - uporządkowany (np. alfabetycznie, chronologicznie) spis dokumentów dobranych według określonych kryteriów.

Wyróżniamy bibliografię: adnotowaną, bieżącą, narodową, osobową, załącznikową.

Bibliografia adnotowana - bibliografia, w której opisy bibliograficzne uzupełnione są adnotacjami, czyli informacją o treści

Bibliografia osobowa - bibliografia rejestrująca utwory jednego autora lub książki o autorze i recenzje jego dzieł

Bibliografia retrospektywna - bibliografia rejestrująca materiały opublikowane w oznaczonym zamkniętym okresie czasu

Bibliografia załącznikowa - bibliografia będąca spisem źródeł, które autor wykorzystał przy pisaniu utworu, pracy naukowej lub które poleca czytelnikowi jako związane z tematem pracy

Biblioteka - instytucja powołana do gromadzenia, opracowywania, przechowywania i udostępniania materiałów bibliotecznych. Rodzaje bibliotek: publiczne, szkolne, naukowe, pedagogiczne. Pierwsze biblioteki powstawały od III w. p.n.e. w Egipcie, Chinach, Babilonii, Grecji i Rzymie. W Polsce pierwsze biblioteki katedralne powstały w XI w.; pierwsza biblioteka uniwersytecka - Biblioteka Jagiellońska - została założona w XIV w.

Biblioteka narodowa - biblioteka odpowiedzialna za gromadzenie, opracowywanie i trwałe przechowywanie pełnej produkcji wydawniczej państwa (kraju) oraz wydawnictw zagranicznych

dotyczących państwa. Biblioteka narodowa w Polsce została powołana do życia w 1928 r.

Biblioteka publiczna - biblioteka ogólnodostępna, posiada zbiory o charakterze uniwersalnym

Biblioteka szkolna - biblioteka będąca częścią szkoły; prowadzi działalność informacyjną, pedagogiczną i wychowawczą

Biuletyn - wydawnictwo o określonej lub nieokreślonej częstotliwości ukazywania się, służące do użytku wewnętrznego instytucji lub organizacji, często w postaci broszury

Broszura - książka niewielkiego formatu i objętości - do 64 stron; często nie oprawiona

C

Copyright (by...) - „prawa autorskie zastrzeżone przez”; formuła umieszczona na odwrocie karty tytułowej wraz z nazwą właściciela prawa autorskiego i wskazaniem roku pierwszego wydania

Cymelia - grupa zbiorów bibliotecznych szczególnie cennych

Czasopismo - wydawnictwo periodyczne; tygodnik, dwutygodnik, miesięcznik, kwartalnik, półrocznik, rocznik. Ze względu na treść dzieli się na: popularnonaukowe, naukowe, społeczno-polityczne, społeczno-kulturalne, literackie, techniczne, itp.

Czytelnia - odrębne pomieszczenie lub wydzielone miejsce w bibliotece przeznaczone do korzystania z księgozbioru podręcznego na miejscu

D

Dedykacja - poświęcenie komuś utworu, stwierdzone odpowiednią dedykacją autora

Diariusz - dziennik, skrótowy zapis bieżących wydarzeń z życia publicznego lub prywatnego

Drugi obieg wydawniczy - wydawnictwa sporządzane i rozprowadzane nielegalnie, poza cenzurą

Dublet - drugi albo dalszy egzemplarz książki w zbiorach bibliotecznych

Dział czasopisma - stała część czasopisma wyodrębniona ze względu na tematykę, źródło informacji, gatunek dziennikarski, funkcje lub adresata; z reguły wyróżniony odrębnym elementem graficznym, często także tytułem

E

Edukacja czytelnicza- zajęcia prowadzone w bibliotece, których celem jest przygotowanie grupy potencjalnych użytkowników biblioteki do samodzielnego korzystania ze zbiorów bibliotecznych, właściwego posługiwania się warsztatem informacyjnym biblioteki

Ekslibris - artystycznie skomponowany znak własnościowy książki z nazwiskiem i symbolicznym znakiem właściciela lub nazwą instytucji, odbity na kartce przyklejanej na wewnętrzną stronę okładki

Encyklopedia - wydawnictwo zawierające zbiór wiadomości ze wszystkich dziedzin wiedzy lub jednej dziedziny, uporządkowanych najczęściej alfabetycznie

Errata - wykaz błędów i pomyłek dostrzeżonych w trakcie druku lub bezpośrednio po jego zakończeniu, opublikowany najczęściej w postaci osobnej kartki

F

Felieton - krótki utwór publicystyczny, zawierający komentarz dotyczący tematyki społecznej, politycznej, obyczajowej lub kulturalnej - związanej z aktualnymi wydarzeniami

Format książki - wysokość grzbietu książki mierzona w centymetrach

G

Gazeta - dziennik, wydawnictwo periodyczne ukazujące się co najmniej dwa razy w tygodniu, zawierające informacje o wydarzeniach aktualnych, interesujących szerokie kręgi czytelników

H

Hasło - wyraz decydujący o zaszeregowaniu treści w słowniku, encyklopedii lub katalogu przedmiotowym

I

Ilustracja - reprodukcja rysunku, wykresu mapy, fotografii, dzieła malarskiego itp. stanowiąca uzupełnienie tekstu

Indeks - wykaz terminów dołączony do wydawnictwa, zawierający hasła występujące w tekście i miejsca, w którym dane hasło się znajduje; ułatwia szybkie docieranie do poszukiwanych w książce informacji

Inicjał - początkowe litery imienia i nazwiska; często ozdobnym drukiem

Inkunabuł - każdy druk wydany w epoce średniowiecza, ręcznie przepisany

Inskrypcja - stary napis (np. hieroglif) wyryty w twardym materiale (np. w kamieniu lub metalu)

ISBN - międzynarodowy znormalizowany numer książki: International Standard Book Number; dziesięciocyfrowy symbol nadawany od 1971r. wszystkim książkom ukazującym się na świecie

ISSN - Międzynarodowy Znormalizowany Numer Wydawnictwa Ciągłego: International Standard Serial Number; symbol nadawany każdemu wydawnictwu ciągłemu - obowiązuje od 1975 r.

J

Jednostka biblioteczna - wolumen (egzemplarz książki), zwój map, płyta, dyskietka itp.

K

Karta katalogowa - znormalizowany opis dokumentu sporządzony na kartach lub w komputerze; zawiera dane o autorze, tytuł dokumentu, opis bibliograficzny

Katalog alfabetyczny - zbiór kart katalogowych ułożonych według nazwiska autora; w przypadku pracy zbiorowej wyróżnikiem jest tytuł dzieła

Katalog biblioteczny - wykaz książek i innych dokumentów gromadzonych w bibliotece, uporządkowany w sposób ułatwiający ich wyszukiwanie (alfabetyczny, tytułowy, przedmiotowy)

Katalog komputerowy - katalog biblioteczny opracowany w komputerowym systemie

Katalog przedmiotowy - rodzaj katalogu bibliotecznego; szereguje opisy katalogowe według treści dzieła w porządku alfabetycznym haseł, którymi są tematy wraz z określnikami

Katalog tytułowy - zbiór kart katalogowych ułożonych alfabetycznie według tytułów dzieł

Klasyfikacja dziesiętna - ogólnoświatowy system UKD służący do systematyzacji opisów dokumentów w bibliotecznych katalogach, kartotekach, bibliografiach; może być wykorzystywana do ustalenia sposobu rozmieszczenia zbiorów na półkach

Kodeks - stara książka rękopiśmienna mająca postać luźnych kart, spojonych ze sobą na grzbiecie

Kolportaż - rozprowadzanie (sprzedawanie) wydawnictw wśród odbiorców (prenumeratorów)

Komputerowe systemy biblioteczne - specjalistyczne programy informatyczne automatyzujące procesy biblioteczne. W polskich bibliotekach szkolnych najpopularniejsze są systemy MOL i SOWA.

Komputeryzacja bibliotek - działania polegające na zastosowaniu w bibliotekach różnorodnych technik komputerowych, które mogą służyć automatyzacji procesów bibliotecznych oraz tworzeniu własnych baz danych

Książka - dokument graficzny najczęściej w postaci kodeksu, o określonej liczbie stron, zawierający utrwaloną myśl ludzką

Księgarstwo - dział handlu zajmujący się hurtową i detaliczną sprzedażą książek

Księgozbiór podręczny biblioteki - celowo dobrana i wydzielona w czytelni lub pracowni część zbiorów bibliotecznych składająca się głównie z wydawnictw informacyjnych, udostępniana na miejscu

L

Literatura naukowa - część piśmiennictwa specjalistycznego, przeznaczonego dla wąskiego kręgu odbiorców

Literatura piękna - część piśmiennictwa, w której dominuje funkcja estetyczna

Literatura popularno-naukowa - jeden z rodzajów piśmiennictwa; upowszechnia zagadnienia naukowe w formie przystępnej dla szerszego kręgu odbiorców

M

Magazyn - czasopismo, w którym istotnym elementem jest warstwa ilustracyjna. Artykuły w magazynie są krótkie i łatwe w odbiorze.

Metryka wydawcy - zbiór danych dotyczących produkcji wydawnictwa umieszczonych w przypadku książki na odwrocie karty tytułowej lub na ostatniej stronie

Motto - cytat umieszczony przed częścią główną utworu, związany z jego treścią lub ideą przewodnią

N

Nakład - liczba egzemplarzy jednego wydania opublikowanego utworu

Nota wydawnicza - informacja o okolicznościach wydania utworu

Notatka - krótki tekst, uwaga, spostrzeżenie zapisane w celu zapamiętania treści; może mieć formę cytatu, planu, streszczenia, konspektu, wyciągu

O

Obwoluta - dodatkowa okładka na wydawnictwo; wykonana z papieru, kartonu lub tworzywa, zazwyczaj barwnie ilustrowana. Służy do celów reklamowych, informacyjnych i ochronnych.

Odsyłacz - zapis pomocniczy stosowany w bibliografiach, indeksach, encyklopediach, słownikach, prowadzący do określonego terminu

Okładka - zasadnicza część oprawy wydawnictwa; zabezpiecza przed zniszczeniem oraz pełni funkcję informacyjną i ozdobną

Opis bibliograficzny - uporządkowany według określonych zasad zespół danych o dokumencie służących do jego identyfikacji

Opis katalogowy - opis egzemplarza dokumentu znajdującego się w bibliotece sporządzony według określonych norm

P

Paginacja - numeracja stron wydawnictwa lub rękopisu

Pagina żywa - wiersz umieszczony nad kolumną druku; w encyklopedii lub słowniku wyznacza pierwsze i ostatnie hasło na stronie

Papirus - roślina rosnąca w Egipcie, z której w starożytności produkowano materiał pisarski

Pergamin - materiał pisarski wyrabiany ze skóry zwierząt

Pismo - usystematyzowany zbiór znaków symbolicznych, obrazkowych, wyrazowych, sylabowych służący do graficznego zapisywania informacji i myśli

Postscriptum - dopisek do listu, artykułu

Praca zbiorowa - dzieło zbiorowe, wydawnictwo zwarte napisane przez więcej niż trzech autorów, objęte wspólnym tytułem

Prasa - wszelkie publikacje periodyczne ukazujące się nie rzadziej niż raz do roku, a w szczególności gazety i czasopisma

Prawo autorskie - przepisy prawne wydane z myślą o ochronie interesów twórców

Prenumerata - zamówienie i zapłacenie z góry za czasopisma, gazety i inne wydawnictwa ciągłe

Przypisy - komentarze, objaśnienia, uwagi dodatkowe autora lub wydawcy umieszczone w wydawnictwach piśmienniczych

Pseudonim - zmyślane imię i nazwisko, przybrane np. przez pisarzy, poetów, artystów lub dziennikarzy

Publicystyka - publiczna wypowiedź na aktualne tematy społeczne, kulturalne, polityczne, naukowe; stanowi jedną z podstawowych form działalności dziennikarskiej

R

Regulamin biblioteki - zbiór wewnętrznych przepisów regulujących sprawy organizacji i funkcjonowania biblioteki, w szczególności jej usług i zasad korzystania ze zbiorów

Reportaż - gatunek publicystyczno-literacki obejmujący utwory o charakterze sprawozdań z wydarzeń

Rękopis - tekst napisany ręcznie; także tekst pierwotny autora

S

Scenariusz - tekst stanowiący podstawę do realizacji filmu, przedstawienia teatralnego lub radiowego

Skrzydło obwoluty - zagięta część obwoluty, na której zamieszcza się często informacje o autorze lub treści wydawnictwa w celu zachęcenia do zakupu

Słowa kluczowe - słowa wybrane jako podstawa budowy katalogu przedmiotowego

Spis treści - wykaz części składowych wydawnictwa; może zawierać takie elementy jak np. wstęp, rozdziały, podrozdziały, indeksy, przypisy, bibliografię załącznikową, ilustracje, tablice, mapy

Starodruki - wydawnictwa opublikowane przed rokiem 1801

Sygnatura biblioteczna - umowne oznaczenie określające miejsce przechowywania dokumentu w bibliotece. W bibliotekach szkolnych może mieć symbol literowy lub cyfrowy według Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej.

T

Tekst główny - tekst podstawowy opublikowanego utworu; może być podzielony na działy, rozdziały, paragrafy i artykuły

Tytulatura - ogół danych służących do identyfikacji wydawnictwa, umieszczonych w przypadku czasopisma i gazety na pierwszej stronie, w przypadku książki - na karcie tytułowej i w metryce

U

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD) - międzynarodowy system klasyfikacji rzeczowej nauk i dokumentów bibliotecznych, wykorzystywany w katalogach systematycznych, zbudowanych na zasadzie podziału dziesiętnego

V

Vademecum - książka zawierająca podstawowe wiadomości z wybranej dziedziny

W

Warsztat informacyjny biblioteki - zbiór dokumentów, urządzeń, napisów składających się na system informacyjno- wyszukiwawczy biblioteki

Wolumen - pojedynczy oprawiony egzemplarz druku (książka)

Wstęp - tekst umieszczony z reguły na początku utworu; napisany przez autora, wydawcę, tłumacza lub inną osobę; zawiera informacje dotyczące powstawania utworu oraz jego problematyki

Wydawca - osoba odpowiedzialna za merytoryczne przygotowanie publikacji

Wydawnictwo - instytucja organizująca proces wydawniczy

Wydawnictwo ciągłe - wydawnictwo o nieprzewidzianym z góry zakończeniu, ukazujące się w określonych odstępach czasu - np. periodyki, wydawnictwa seryjne i zbiorowe

Z

Zestawienie tematyczne - spis tematyczny, opracowanie zawierające bibliografię dokumentów na określony temat

Zwój - najstarsza forma książki, znana od IV tysiąclecia p.n.e.